

1933.

VIII. 27.

Nem. szj.

Buda és a bor

irta: Mihelics Vid.

Neves történétírók műveiben maga a tárgykor már régén élt, de mint a mult bűvárlásának önálló ága, a gazdaságtörténelem alig félszázaddal ezelőtt indult kibontakozásnak. Ez a magyarázata annak, hogy általában még mindenütt hiányzanak az egyetemes feldolgozások. Egyelőre monografiákban él ez a tudomány, nálunk kiváltképpen azokban a jeles kiadványokban, amelyek a Dománovszky Sándor professzor által szerkesztett „Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez” című folyton gyarapodó sorozathoz látnak napvilágot. Ez a sorozat szinte teljes egészében a budapesti bölcsészeti kar művelődéstörténelmi szemináriumának terméke s így a maga kitünő témaválasztásaival, a jelenhez is közelebbi kutatásaival fölöttébb alkalmas arra, hogy a nagyközönség figyelmét ráirányítsa a szemináriumi munkára és kiváltásait az igazi tanári tevékenység méltánylását. A legújabb kiadvány is, Dvihalny Anna Mária írása, olyan témával foglalkozik,* amely a legszélesebb köröket érdekelheti: a történettudósok céhén kívül mindazokat, akik szívesen gondolnak a letűnt időkre, szeretik a regényes Budát s nem vetik meg egyéb hívságok között a bort sem. Dvihalny ugyanis a budai szőlőművelés történetét dolgozta ki könyvében. lelkiismeretes vizsgálódások árán, tömördek adat birtokában, ügyesen és — élvezetesen.

A budai bor nem tett szert olyan hírnévre, mint a tokaji, de eredete és tekintélye mindenesetre régiebb. Már a XIII.

* Dvihalny Anna Mária: *A budai szőlőművelés története*, Budapest. — 126 l.

század óta sűrűn szólnak róla oklevelek, úgy hogy historikusának jóformán az egész magyar történetet fel kell ölelnie. Ennek a nagy feladatnak Dvihalny példásan meg is felelt. Példásan azért, mert nála is bebizonyosodik az a ma már általánosan elfogadott tétel, hogy művelődéstörténelmi szempontok nélkül nem nyerhetünk igazán hű képet a multról. Nehogy pedig bárki is csodálkozzék azon, hogy a szőlőművelés, ez a látszólag politikamentes foglalkozás, az egész ország politikai történetét is bekeretezheti, sietünk megjegyezni, hogy a magyar városi életet éppen a bortermelés lendítette fel. A városodás megindulása ugyan ipari és kereskedelmi jellegű volt hazánkban is, de mihelyt a lakosság a gazdaság bizonyos fokára ért, hozzáfogott a bortermeléshez, amelynek jelentősége csakhamar egyenlő értékű lett az eredeti jövedelemforrásával. Budát is, akárcsak Pozsonyt, Sopront vagy Kaszt, az Árpádkor főutvonáinak állomásait, a szőlőművelés tette vagyionossá.

Bizony, mai szőlősgazdáink, akiket viz alá merit a válságok áradata, irigységgel gondolhatnak vissza azokra az évszázadokra, amikor a budai polgárok nemcsak saját városuk területét ültették tele venyigével, hanem még idegen földeket is béreltek hozzá. Persze azért az aranylód budai hegyekben sem volt mindig paradicsomi derű. Tatárdulás és török vész, Buda visszavételének dúltsái és a kuruc harcok ismételt letarolták a nemes tökéket. Am az élniakarás és kitartás mindig győzedelmeskedett. Ujjáépültek a város falai s újra benépesültek a hegyek. Csak a magyar borértékesítés végzetes megnehezülése, amely a XVIII. század vége felé köszöntött be, és a XIX. század második felében a filoxéra mért a budai szőlőművelésre olyan csapást, ame-

lyet máig sem hevert ki. S előreláthatóan nem is fog soha többé kiheverni, már csak azért sem, mert az újabb gazdasági fejlődés gyümölcsösök telepítését javallja.

A mondott viszontagságok természetesen nem multak el nyom nélkül. Mődosult a szőlőművelők nemzetiségi összetétele, a szőlők milyensége s eltolódások történtek a birtokviszonyokban. A legjelentősebb változásokat a török kiűzése hozta magával. Buda lakossága a hosszú ostrom következtében annyira megcsappant, hogy a város határát ingyen osztották fel az új telepesek, többnyire rációk között, akik szerencsére gyorsan elmagyarosodtak. Hosszu éveken át, 1686-tól mintegy 1696-ig tulajdonszerzési jogcím lett az elbirtoklás is, feltéve, hogy szőlősítés utján állt be. Az akkoriban felfektetett telekkönyv többnyire ilyen önkényes foglalásokat szentesít. Ennél az új „honfoglalásnál” ültettek először kék szőlőt a budai hegyekben. Az első vörös bort 1701-ben hozta forgalomba a város pincéje. Egészen addig, hat évszázadon keresztül csak fehér budai bort ismertek.

Már említettük, hogy a szőlőművelésnek milyen kimagasló fontossága volt városainkra. Dvihalny kimutatja, hogy a budai polgárság nagy részét a bortermelés tartotta el s volt idő, nevezetesen a XVIII. század második fele, amikor a lakosság kétharmada élt belőle. Részint úgy, hogy valóban termelték a bort, részint pedig úgy, hogy kereskedtek vele. A budai civist ugyanis szabad bormérési jog illette meg, ami jövedelmező kiváltság volt a katonaságtól megrakott forgalmi gécpontban. A város különben maga is rajta volt, hogy a szőlőművelés kifizesse magát. Úgyes politikájával nagy adókedvezményeket ért el, megszerzte továbbá azt a privilégiumot, hogy idegen bort két mérföldnél közelebb sen-

kisem hozhatott a városhoz s még a király is csak személyes fogyasztása erejéig mentesült a tilalom alól. Pünkösdi ünnepéig idegen bort még elvámolás esetén sem volt szabad inni a városban.

Ha már azonban saját boránál kellett maradnia a budai polgárnak, gondja volt a városnak olyan intézkedésekre is, hogy ez a bor mindig kiváló és Európaszerte kelendő legyen. Ősidőktől fogva a tanács szabta meg a szüretelés idejét s a tanács tagjai személyesen ügyeltek fel a mustkészítésre. III. Károlytól kapott kiváltság alapján a város saját védjegyével látta el borát s így óvta a hamisítástól egészen az ujkori liberalizmus uralmáig, amely eltörölvén a „sötét” középkor sok szép intézményét, szabadjára engedte a borhamisítókat is. Nem hiába tanított már meg bennünket a modern történetkutatás arra, hogy nagyok ismerjük el a keresztény középkort nemcsak teológiában és filozófiában, hanem gazdaságpolitikában és szociálpolitikában is! Az ősi Budában nem fordulhatott elő az, ami mostanában gyakori, hogy a vállalkozó tönkremegy s az alkalmazott még megszolgált béréhez sem juthat hozzá. A budai szőlőmunkás mindenképpen megkapta fizetését. Ha a gazda nem fizetett, a városbíró fizette ki s azután, ha lehetett, behajtotta a késlekedő gazdától. A szigorú társadalmi erkölcsök meg is hozták gyümölcseiket. Ma csak felsőhajtunk, hallva arról a boldog korról, amikor a hatóságoknak nem a munkabér minimumát, hanem a maximumát kellett megállapítani: A budai pincemunkások például világraszóló szaktekintélynek érezhették magukat, mert még a bécsi béreknél is két krajcárral többet követeltek és kaptak.

Csoda-e ezek után, hogy a jó budaiak, elegyest svábok és magyarok, szörnyen magabizok voltak és szőlőjüket becsületé-

1933. aug. 27.

ért mindenkivel szembeszálltak? A büszkeségnek — nyugodtan mondhatjuk: önteltségnek — valósággal világrekordját szolgáltatták Róbert Károly és a cseh Vencel vetélkedése idején. Buda a cseh királyfi pártján volt, mire az Anjou-trónkövetelő hadait a vár helyett nekieresztette a szőlőknek. Kivagdosták a tőkékét. A budaiak egy ideig csak nézték, azután feldühödtek, kirohantak a várból és megfutamították a barbár hadakat. Utána pedig mérgükben ünnepélyesen önmaguk feloldották magukat és az egész várost a pápai átok alól, amely őket Róbert Károlyval való ellenségeskedésükért érte, sőt ezzel se érték be, hanem — horribile dictu! — ők vetették egyházi átok alá VIII. Bonifác pápát! Az esemény az exkommunikáció hivatalos szertartásai között ment végbe. Ilyen vakmerőségtől sem riadtak tehát vissza a civisek, mert hiszen bor nélkül még embernek sem érezte magát a budai polgár. Életüket is odaadták a szőlőkért. Nem üres szólam ez, mert 1705-ben, például, amikor kurucok nyargaltak fel a határt, a budai napszámosok és gazdák formális csatát vívtak velük a szőlőkben. A tanácsi jegyzőkönyv szerint kerekszámban négyszázan maradtak holtan a venyigék között. Pusztulásuk idején egyformán védték szőlőiket a budaiak, de azért finnyás érzékkel tettek különbséget termés és termés között. Legnagyobb becsben a Sashegy állt, azután következett sorjában a Gellérthegy, a Naphegy, a Rókushegy és a Mátyáshegy termése.

Talán vállalkoznék valami jótorku és inyü olvasó ennek a minőségfokozatnak mai ellenőrzésére? Persze, ha nem is éppen száraz, de körülményes feladat lenne. Mennyivel könnyebben ment volna ez is hajdanában, Mátyás király Budájában, amikor Urnapján borszökőket árasztotta a nemes nedűt, felváltva hol az egyik, hol a másik hegy levét!